

Takéto metódy (environmental impact assessment, resp. environmental risk assessment) sú súčasťou predpisov a zásad, ktorými sa tieto činnosti usmerňujú. V súčasnosti sa u nás pripravuje metodika hodnotenia ekologickej únosnosti krajiny (v SR bude garantom Slovenská komisia pre životné prostredie).

● *Princíp ekologickej, sociálne a ekonomicky únosného rozvoja územia:* presadzuje znižovanie spotreby energie a surovín, efektívne využívanie prírodných zdrojov, minimalizáciu odpadov so zvyšovaním využívania druhotných surovín, minimalizáciu negatívnych vplyvov a zásahov do životného prostredia. Mali by sa vylúčiť tie investície, ktoré by znamenali nezvratné porušenie prírodných režimov, ohrozili by prírodné zdroje a boli by vážnym zásahom do sociálnych vzťahov miestneho obyvateľstva atď.

Sú to predovšetkým zásady vychádzajúce zo správy „Naša spoločná budúcnosť“ prijatej Valným zhromaždením OSN na 42. zasadaní r. 1987.

Tento princíp je aj morálnou kategóriou — t. j. sleduje dlhodobé zachovanie životného prostredia v takom stave, aby ho mohli ďalej plnohodnotne využívať aj nasledujúce generácie. Rozvoj sa teda nevzťahuje len na sféru hmotnej prosperity a spotreby. Princíp únosného rozvoja musí teda v rovnakej miere zohľadňovať ekologické, sociálne, ekonomické, estetické, etické a ďalšie kritériá. Osobitne je to dôležité z hľadiska požiadaviek na zachovanie prírodného a kultúrneho dedičstva a prírodných zdrojov, ktoré sa ťažko integrujú do trhového hospodárstva. Tento problém nevyrieši do dôsledkov ani obmedzenie vlastných vzťahov. Reálnejšie je urýchliť vypracovanie regulačných pák s komplexným pôsobením.

V súčasnosti sme však v ČSFR v situácii, keď tvorba ekonomicky účinných pák podporujúcich proces ekologizácie výrazne časovo zaostáva. Aké východiská vidíme v súvislosti s požiadavkou optimalizácie

rozvoja územných celkov, aby sme roval k vytvoreniu funkčnej a ekologickej rovnováhy územia, čo už je vlastne prvým priblížením k jeho únosnému rozvoju? Jednoznačne by to mali byť regulačné plány, a to na nadregionálnej, regionálnej i lokálnej úrovni. Pri ich tvorbe však treba plne uplatniť novú filozofiu ekologickej politiky. Vývoj vo vyspelých krajinách nasvedčuje, že ekonomický rozvoj musí byť podriadený ekologickým a sociálnym limitom. Dospeli k potrebe posunúť priority hodnôt, čo spôsobilo výraznejšiu orientáciu ekonomiky na ochranu a tvorbu životného prostredia, na nové chápanie kvality

života spoločnosti a jednotlivca. Ekonomická prosperita nedáva automaticky záruky vytvorenia funkčnej a ekologickej rovnováhy. Paralelne s reformou v ekonomike musí nastúpiť radikálna zmena v hodnotových orientáciách — teda „ekologická reforma“ v myslení spoločnosti a jednotlivca. Spolu s plánmi ekonomického rozvoja treba vypracovať plány sociálneho a ekologickeho zamerania, ktoré by prenášali princípy ekologickej politiky do územného plánovania, konkrétne do pripravovaných regulačných plánov.

Mária Kozová

Syntetická koncepcie krajiny jako základ ekologickej výchovy

K obecně užívanému a v současnosti tak často frekventovanému pojmu životní prostředí přistupujeme jako k celostně existující sociální vztahové realitě. Vycházíme z vnitřně diferencovaného systému krajiny rozděleného do tří subsystémů, tvořících základ syntetické koncepce krajiny.

Pod úhlem této koncepce možno přistoupit k diagnóze a terapii narušeného životního prostředí. Cesta k tomu vede přes systémovou analýzu vztahů přírodní a antropogenní vrstvy krajiny, včetně jejího subsystému prostorového a časového.

Tento přístup vycházející z dialektiky vztahů reality přírodní a společenské není nový. Již počátkem 70. let přijalo UNESCO definici životního prostředí S. Wika — považuje za ni tu část světa, s kterou je člověk ve vzájemném působení,

používá, ovlivňuje ji a které se přizpůsobuje. Jinými slovy — jde o část krajinné sféry v níž dochází k bezprostřední interakci s lidskou společností. Krajinnou sféru chápeme jako prostorový integrovaný systém nehomogenních biotických, abiotických, sociálních a ekonomických prvků. Jejich prostorovou diferenciací vznikají regionální krajinné systémy (můžeme je označit i jako regionální struktury životního prostředí) s prostorově diferencovaným potenciálem, který poskytuje kvalitativně odlišné podmínky pro život člověka.

Další úvaha vychází z tříúrovňového vnitřně diferencovaného systému krajiny, který chápeme jako syntézu synergetického, chorologického (prostorového) a chronologického (časového) subsystému. Subsystém první úrovně je složen z dále

vnitřně diferencovatelných elementů fyzického, biotického a lidského původu. Subsystem druhé úrovně představuje chorický rozměr diferenciace, která zdůrazňuje rozdíly v poloze hmotných elementů krajiny. Subsystem třetí úrovně je rozměr chronologický, využívající rozdíly mezi předešlými a výslednými stavy látkových elementů a také rozdíly mezi minulými a výslednými polohami těchto elementů. Diferenciace časového rozměru krajiny má, stejně jako oba předchozí subsystemy, několik úrovní. Na základě takto pojímané syntetické koncepce krajiny možno objektivněji poznat a následně účinněji řešit i důležité problémy životního prostředí. Vyčleněním synergetického subsystemu krajiny, který je ve smyslu geografické syntézy uspořádaný do tří hlavních vrstev, vytvoříme předpoklady nejen pro studium charakteru vztahů mezi nimi, ale i pro studium míst a příčin poruch. Spodní vrstvu tvoří prvky fyzikální, střední biotické a horní vrstvu elementy lidské činnosti.

Z teoretického hlediska lze hovořit též o dvouvrstevném subsystemu a to o přírodní a antropogenní struktuře. Studium charakteru vztahů a závislosti mezi vrstvami má klíčový význam pro nápravu nedostatků životního prostředí.

Vyplývá z toho, že ekonomické a ekologické záležitosti se dostávají do nejtěsnějších kontaktů. Je to v podstatě jeden spojený ekonomiko-ekologický problém (či ekologicke-ekonomický), který má ještě jednu dimenzi — obecně sociální. Jde o formování ekologické morálky, což naznačuje další nové souvislosti této problematiky s pedagogikou, psychologii a sociologií a vyžaduje kvalitativně vyšší úroveň působení ve školských a mimoškolských zařízeních a v masových sdělovacích prostředcích. Zahrnutí ekologických aspektů životního prostředí do systému celoživotní výchovy a vzdělávání se musí stát společenskou potřebou. Každý člověk, ať stojí ve společenské dělbě práce na kterémkoliv stupni, si

musí být vědom toho, že plní roli nejen tvůrce materiálních hodnot, ale i roli jejich spotřebitele včetně přírodních zdrojů. Teprve tehdy se

stane součástí a tvůrcem svého životního prostředí.

Stanislav Horník, Petr Chalupa

Vymedzenie pojmu životné prostredie

Na právnickej fakulte UK v Bratislave sa konal dňa 26. 2. 1991 seminár k aktuálnym otázkam životného prostredia. V hlavnom referáte doc. JUDr. R. Rapant, CSc. vyzdvihol dva základné aspekty, o ktoré sa treba opierať pri definícii pojmu: vymedziť všeobecný pojem životného prostredia, a vymedziť jeho obsah tak, aby bol použiteľný z hľadiska práva. Dôležitosť tohto vyplýva z existencie viacerých definícií životného prostredia. Súčasne sa zaoberal otázkou, či do pojmu životné prostredie treba zahrnúť aj medziľudské vzťahy, alebo ide iba o hmotnú realitu. Poukázal tiež na druhý problém, či je pracovné prostredie samostatnou zložkou životného prostredia, alebo je to súčasť pracovného práva.

Koreferát doc. JUDr. K. Tóthovej, CSc. nadviazal na problematiku hlavného referátu. Medziľudské vzťahy nepovažuje za súčasť pojmu životné prostredie, ale treba ich chápať ako životné podmienky. Je medzi nimi kvalitatívny rozdiel, pretože pre životné prostredie platia prevažne prírodné zákony a pre životné podmienky prevažne spoločenské.

V diskusií JUDr. J. Klapáč, CSc. zdôraznil, že právna definícia musí mať v popredí človeka a nie je správne rozdeľovať životné prostredie na hmotný a nehmotný svet. Poukázal na potrebu definície životného prostredia pre vedecké a peda-

gogické účely. nie však pre legislatívu. Svoj názor odôvodnil tým, že pojem časom zostarne a stane sa brzdou v aplikačnej praxi. Prof. Ing. V. Zapletal, CSc. je toho názoru, že životné prostredie zahŕňa prírodné podmienky a tie, ktoré si človek vytvoril sám. Medzi prírodnými a spoločenskými vzťahmi existujú vzájomné súvislosti. Upozornil na to, že do životného prostredia nemožno zahrňovať faktory, ktoré ho znečisťujú, ako napr. hluk, vibrácie, emisie. Ide o negatívne javy, ktoré pôsobia na životné prostredie, ale netvoria jeho zložky. Doc. JUDr. P. Škultéty, CSc. citoval Ústavný zákon o základných ľudských právach, kde sa v článku 35 každému garantuje právo na priaznivé životné prostredie. Otázky týkajúce sa návrhu zákona o životnom prostredí rozoberal v diskusii doc. JUDr. R. Rapant, CSc. Návrh vypracoval Federálny výbor pre životné prostredie. Vzťahuje sa len na všeobecné stránky životného prostredia, neupravuje jednotlivé zložky a čiastkové problémy. Tie budú predmetom úpravy iných zákonov.

V závere sa účastníci dohodli, že budú častejšie organizovať odborné semináre venované problematike životného prostredia, navrhli spoluprácu pri celoživotnom vzdelávaní a výmenné medzifakultné prednášky.

Marta Škoricová